

Naturalizovaná antropologie

Naturalized Anthropology

Mgr. KAROLÍNA ČERNÁKOVÁ, Ph.D.

Ústav etnologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1; e-mail: drcmankova@gmail.com

ABSTRAKT:

Text se zaměřuje na kritiku interpretativní metodologie sociálních věd z pozice moderní filozofie vědy. Cílem je interdisciplinárně postihnout teoretické přístupy, které jsou diskutovány v rámci filozofie vědy. Jedná se zejména o argumenty proti epistemickému relativismu a postmoderní teoretické přístupy v antropologii. Vycházet budeme především z Quinovy koncepce naturalizované epistemologie, která poukazuje na důležitost užití metod, s nimiž pracují přírodní vědy. Text se dále zakládá na Darwinově sociální teorii a metodologickém holismu Alexe Rosenberga. Cílem práce je naturalizovat metodologii antropologického výzkumu, která bude korespondovat s metodologií přírodních věd a Quinova naturalismu. Koncept naturalizované antropologie je založen na kauzálním vysvětlení lidského jednání, zkoumání norem a pravidelností v lidském jednání a generalizaci. Naturalizovaná metodologie antropologického výzkumu ukáže, jak za pomoci užití metod přírodní vědy můžeme nejlépe objasnit povahu lidského jednání.

ÚVOD

Předkládaný text poukazuje na krizi, v níž se v současné době nacházejí sociální vědy, zejména potom kulturní antropologie, která bude ve středu našeho zájmu. Vědci zastávající různé paradigmatické přístupy se přou o povaze sociálních věd a jejich směřování. Alex Rosenberg v knize *Philosophy of Social Science* poukazuje na spor mezi naturalismem a interpretativními filozofickými přístupy, tzn. filozofickými směry zastávajícími přístupy jako sociální konstruktivismus, relativismus, fenomenologii. V čem tato propast spočívá? Rosenberg říká, že hlavní spor spočívá v epistemologii, tj. teorii vědění. Epistemologie hraje významnou roli v metodologii, v tom, jakým způsobem získáváme informace o světě. Zatímco v přírodních vědách existuje pouze jeden správný přístup ke zkoumání světa, v sociálních vědách existují přístupy odlišné. Rozdíly můžeme vidět v užití různých vědeckých metod a teorií, které jsou často nekompatibilní. Od Thomase Kuhna víme, že se jedná o multiparadigmatické přístupy (Kuhn 1997). V posledních letech se v antropologii rozmáhají tzv. postmoderní přístupy, jejichž představitelé jsou zastánci především sociálního konstruktivismu, radikálního relativismu, marxismu a feminismu. Antropologie sice byla vždy relativistická disciplína, nicméně tyto přístupy jí ve své radikální podobě, kdy například zpochybňují praxi terénního výzkumu, ještě více uškodily, což dále zvětšilo propast mezi sociální a přírodní vědou. Rosenberg ukazuje, že přírodní věda

ABSTRACT:

This paper focuses on critique of the interpretative methodology of social sciences from the position of modern philosophy of science. Our goal is to process the theoretical approaches which are discussed in the scope of philosophy of science in an interdisciplinary way. This particularly includes the arguments against epistemic relativism and postmodern theoretical approaches in anthropology. Our work is based mostly on Quin's theory of naturalised epistemology which points out the importance of applying methods commonly used in natural science. Beside this our paper is also based on Darwin's social theory and Alex Rosenberg's concept of methodological holism. Our aim is to naturalize methodology of anthropological research which will be aligned with methodology of natural science and Quin's naturalism. The conception of naturalized anthropology is based on causal explanation of human behaviour, research of standards and regularities in humans and generalization. Naturalized methodology of anthropological research will enable us to clarify the nature of human behaviour by using the methods of natural science.

nám přináší velmi přesné znalosti o světě již od sedmáctého století. Výsledkem jsou stále se zdokonalující technologie, které nám pomáhají a usnadňují orientaci ve světě. O takovém růstu však nelze hovořit v sociálních vědách (Rosenberg 2012: 2). Na základě průzkumů víme, že přírodní věda dosahuje výraznějších pokroků (Rosenberg 2012: 3). Existuje tedy způsob, jakým dosáhnout pokroku v sociálních vědách a pozvednout tím jeho „vědeckou“ povahu? Moderní filozofové vědy se domnívají, že způsobem, jakým je možné pozvednout vědecké metody, je jednoduše přijmout osvědčenou metodologii přírodní vědy. Tato myšlenka se objevuje u jednoho z nejvýznamnějších filozofů dvacátého století W. V. O. Quina. Naším cílem je zaměřit se na hlavní předmět zkoumání antropologie – na člověka. Účelem práce je naturalizovat metodologii antropologického výzkumu a ukázat, jak za pomoci metod přírodní vědy nejlépe objasnit povahu lidského jednání a jakým způsobem je možné jej zkoumat tak, aby bylo co nejvíce reliabilní a co nejvíce korespondovalo s metodami, jež používají přírodní vědy. V první části se podíváme, co se ve filozofii rozumí naturalismem a jejího vztahu k teorii poznání.

EPISTEMOLOGIE

Abychom se mohli zabývat naturalismem, je důležité si v první řadě přiblížit teorii poznání, tj. epistemologii. Kořeny epistemologie sahají až k Platonovi. Samotná epistemologie má hned několik pojetí. Pro účely tohoto

KLÍČOVÁ SLOVA:

Metodologie, interpretativismus, naturalismus, antropologický výzkum

KEYWORDS:

Methodology, Interpretivism, Naturalism, Anthropological Research

Tento výstup vznikl v rámci zastřešujícího projektu Specifického vysokoškolského výzkumu 2018 – 260484 řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

textu se zaměříme převážně na epistemologii naturalistickou, nejdříve však na myšlenku naturalismu a jeho kritické vymezení vůči tradičnímu pojetí epistemologie. Naturalizovaná epistemologie se již nezabývá otázkami filozofického poznání, ale směřuje k vědě, common sense a zákonům (Laudan 1990). Holistická koncepce naturalismu se zakládá na existenci sítě přesvědčení, která jsou budována na empirickém základě, a v určitých krajních formách může vést k silné formě fyzikalismu, především potom v Quineově pojetí. Obecně platí, že naturalismus je spojen z filozofií mysli a koncepty fyziky (Knowles 2003)

Co se týče naturalizované epistemologie, ta vychází z tradičního pojetí, které se kriticky vymezuje zejména vůči jejímu normativnímu charakteru. Tradiční epistemologie usiluje o nezávislost na empirických vědách, jak z hlediska předmětu zkoumání, tak z hlediska užití výzkumných metod. Podle tradičního epistemického modelu jsou nástrojem pro odhalení pravd ve světě normy. Tento normativní projekt se týká epistemického hodnocení našich způsobů uvažování a vyhodnocení „pravdivých“ neboli jinými slovy odůvodněných přesvědčení.

Srovnání epistemologie tradiční a epistemologie deskriptivní je možné odlišit na základě tří přístupů:¹

1) Deskriptivní epistemologie je konkurentem epistemologie tradiční, to znamená, že oba přístupy řeší stejné otázky, ale nabízejí odlišná řešení. 2) Deskriptivní epistemologie se nedotýká tradičních otázek, čímž je „epistemicky irelevantní“. S tímto tvrzením úzce souvisí pojetí, že deskriptivní epistemologie může být vnímána jako následník epistemologie tradiční, tzn. nezabývá se otázkami tradiční epistemologie, protože je považuje za irelevantní, nezajímavé či nedůležité. 3) Deskriptivní epistemologie je doplněk epistemologie tradiční. Otázka, kterou si pokládá, je: „Jak je možné vědění?“ (Bernecker, Sven 2011)

NATURALIZOVANÁ A EVOLUČNÍ EPISTEMOLOGIE

Naturalizovaná epistemologie je v rozporu s principy tradičního pojetí, které by naopak mělo být spjato co nejvíce s empirickými vědami a mělo by z nich vycházet. Epistemologie v tradičním slova smyslu se zakládá na zkoumání, za jakých podmínek je možné poznání světa, jeho meze a limity (Havlík 2012). Přestože se naturalizovaná epistemologie vůči normativitě jistým způsobem vymezuje, můžeme samotnou naturalizovanou epistemologii rozdělit na dva směry, tj. normativní a deskriptivní. Normativní forma ukazuje, že formovat vlastní přesvědčení a vyhodnocovat jeho opodstatnění lze z každodenních situací. Stejně tak můžeme informace o světě zjišťovat z empirických poznatků z oblasti psychologie nebo kognitivní vědy. Quine tvrdí, že neexistují žádné normativní principy, na jejichž základě bychom byli schopni pochopit vztah mezi teorií a pozorováním. Naopak se domnívá, že místo normativních principů bychom se měli přesunout k popisu pozorovatelných událostí, které vedou k utváření přesvědčení. Jinými slovy, Quine navrhuje, abychom nahradili normativní epistemologii deskriptivní psychologií (Herman 2012: 353).

Neznamená to ale, že by Quine normativitu zcela odmítal. Normativní projekt by podle Quina měl dále sloužit jako nástroj k odhalení pravdy, ale jako samostatná kapitola inženýrství, tj. předvídání na základě smyslové evidence nebo také odvození epistemických norem z lidských zkušeností (Bernecker 2012: 855). Naturalistická verze má za cíl porozumět epistemickým vlastnostem, stavům, cílům, pojmům a praktikám.

Podle odpůrců tradičního epistemologického pojetí vyžaduje její současná podoba revizi, a to utlumením normativních principů na úkor epistemologie deskriptivní a kontinuální s vědou. Naturalistické pojetí zcela odmítá apriorní základ poznání či myšlení. Odmítnutí normativity pramení z předpokladu, že normy se velmi těžce odvozují z genetiky nebo biologického základu. Quine zdůrazňuje důležitost analogie v jednání, kauzálních hypotéz, v rámci našich vědeckých teorií. Přístup k myslí druhých lidí potom získáme díky intersubjektivnímu posouzení chyb (Quine 2013).

V Quinově naturalistickém pojetí získáváme základní povědomí o světě prostřednictvím sensorické stimulace a veškeré takto získané poznání jsme schopni revidovat na základě evidence nové (Knowles 2011). Smyslovou evidenci formujeme propoziční postoje, zpracováním těchto smyslových počitků dochází k vytvoření sítě přesvědčení, kde se kumulují všechny doposud získané propozice. Jedná se o koherentní síť, která udává obraz světa. Myšlenky, které člověk utváří, nevycházejí z jednoho přesvědčení, ale z celé sítě, která tvoří holistický obraz světa. Tento obraz světa je sdílen intersubjektivně a přesvědčení jsou revidována díky intersubjektivnímu sdílení informací. Přesvědčení jsou sdílena v rámci jedné komunity a mohou se projevat různými způsoby, tj. například tvořením určitých pravidel, norem a budováním institucí (Craig, Moreland 2002: 25).

Jednání člověka se v každodenním životě řídí tzv. common sense (zdravým rozumem), který umožňuje nesystematický a nedefinovatelný obsah kognitivní činnosti, již nazýváme vědeckým vývojem. Přestože se jedná o nedefinovatelný obsah, je možné říci, že udává nejlepší možný směr (Jaegwon 2011).

Naturalizovaná epistemologie nahrazuje tradiční, apriorní a normativní epistemologii. Smysly nám umožňují základní kognitivní přístup ke světu. Naturalizovaná epistemologie předpokládá vědecké znalosti a platnost stávajících kognitivních postupů jako základ pro jakékoliv další normativní hodnocení vědy a kognitivních procesů (Knowles 2011: 32). Otázky kladené v rámci naturalistické koncepce sledují stejné záměry, tzn. odpovídají na stejné otázky jako tradiční pojetí, avšak na epistemologii nazírají jako na disciplínu deskriptivní (Bernecker 2012).

NATURALISMUS

Naturalismem se rozumí přístup k porozumění vědě, který je založen na filozofickém základu a zohledňuje jak epistemologii, tak ontologii, ale především metodologii (Faye 2012: 32). Alex Rosenberg definuje naturalismus z pohledu filozofie následujícím způsobem.

1 Pojem deskriptivní epistemologie v sobě zahrnuje nejen epistemologii naturalizovanou, ale také evoluční, vzhledem k tomu, že oba projekty odmítají normativitu, která je charakteristická pro tradiční pojetí.

Charakteristickým znakem naturalismu je odmítnutí, tzv. první filozofie, tj. Descartesova myšlenka existence dvou odlišných substancí: materiálních a imateriálních entit, které na sebe vzájemně působí (karteziánský dualismus). Druhým znakem je scientismus opřený o poznatky zejména z fyziky, která nám poskytuje spolehlivý zdroj informací o tom, jakými metodami zkoumat vnější svět. Taktéž využívá metody psychologie, příležitostně sociologie. Darwinismus je dalším signifikantním rysem naturalismu. Darwinova teorie slouží jakožto model pro vědecké teorie, zejména pro teorie filozofické, a velký dopad má i na sociální vědy, protože jasně vystihuje význam lidského jednání a opodstatňuje jej. Posledním, neméně významným prvkem je progresivita – obecně platí, že pokud nedochází k pokroku, není možné mluvit o vědě (Rosenberg 2000: 9). Darwinova teorie slouží jako modelový příklad pro vědu z důvodu metodologické stability.

Podíváme se, v čem spočívá Darwinova teorie přírodního výběru a jakým způsobem je aplikovatelná na metodologii sociálních věd, při výzkumu sociálních fenoménů a lidského chování. V sociálních vědách je Darwinova teorie často opomíjena. Přitom existují důkazy, které ukazují, jaký vliv má Darwinova teorie na lidské chování. Jedná se zejména o fakt, že lidé mají tendence žít ve společenství a tato společenství disponují určitými normami, které často vyžadují kooperaci, altruismus, respekt k přání druhých, poctivost v lidském jednání.

Odmítnutí darwinismu vede k vymyšlení dalších teorií a tím se dostáváme do oné pasti v sociálních vědách, která spočívá v nejednotné metodologii (Rosenberg 2012: 210). Darwinova teorie kulturní evoluce ukazuje, že je důležité maximalizovat lidskou kooperaci a poskytnout teorii, jak sociální instituce mohou zvyšovat svou funkci. Společnost má určité vlastnosti: normy, instituce, kulturu či rituály, které jsou předávány z generace na generaci. Tyto vlastnosti se napříč společnostmi liší, vzhledem k tomu, že každé společenství je přizpůsobeno jinému prostředí. Lidé potřebují kooperovat ve skupině, jsou na to adaptovaní, mají určité vlastnosti, které se v průběhu přírodního vývoje vyvinuly – aby zahnali predátory, zabili kořist nebo zabili jinou skupinu lidí. Každý člověk je vyvinut pro kooperaci ve skupině. Rosenberg hovoří v této souvislosti o metodologickém holismu a evoluční teorii kooperace (Rosenberg 2012: 211). Existují námitky, které jsou vysloveny proti evoluční teorii kooperace, které spočívají v tvrzení, že člověk je individualista, sobecký jedinec, jenž v první řadě myslí na své zájmy, případně na zájmy svých nejbližších příbuzných.

Rosenberg ukazuje, že není v zájmu jedince být individuálním tvorem, protože mu to neposkytuje žádnou evoluční výhodu (Rosenberg 2012: 212).

QUINE A NATURALISMUS

S naturalismem ve filozofii se setkáváme v polovině 20. století, kdy v roce 1969 vyšel článek W. V. O. Quina „Naturalizovaná epistemologie“ (Quine 2006). Quinovo pojetí naturalizované epistemologie vychází od tzv. starých epistemologů (Hume, Russel, Carnap). Quine na tyto myslitele navazuje a ukazuje, jakým způsobem směřovalo jejich úsilí k poznání vnějšího světa založenému na smyslové zkušenosti. Cílem bylo vytvořit teorii, kterou by spojili dohromady s poznáním smyslové zkušenosti. Protože právě teorie předchází vědeckému poznání. Podle těchto teoretiků totiž nelze odvodit poznání pouze ze smyslové evidence. Tento filozofický proud je nazýván logickým pozitivismem.

Podle Quina jsou pro poznání klíčové smyslové receptory a kauzální interakce mezi vnějším světem a mentálními stavy.

„Slovo železo označuje vizuální i hmatový dojem, který s ním spojujeme.“ (Quine 2006: 122).

Co se týče Quinova pojetí, zaměříme se na jeho dvě základní teze:

- 1) Veškerá evidence pro vědu je evidence smyslů.
- 2) Veškeré přiřazování významů slovům musí nakonec spočívat ve smyslové evidenci (Quine 2006).

Rozlišujeme naturalismus ontologický a naturalismus metodologický. Ontologický naturalismus je založen na myšlence, že vnější svět existuje nezávisle na člověku a veškeré předměty je možné poznat díky přijetí metodologie přírodní vědy, čímž se dostáváme k naturalismu metodologickému. Jinými slovy, existují pouze materiální entity, které jsou popsitelné metodou přírodní vědy. Máme tedy pouze jediný přístup ke skutečnosti a tím je věda. Vycházet budeme z Quina, který pracuje s myšlenkou jak ontologického, tak metodologického/epistemického naturalismu. Quine se ve dvacátém století zasloužil o návrat empirismu jakožto obecné teorie vědění, kdy epistemologii vnímá jako základ vědy. Veškeré pravdy o vnějším světě podle Quina jsou odvoditelné ze smyslové evidence, jež je pro všechny subjekty stejná, tudíž obraz o světě je utvářen stejným způsobem. (Quine 2006: 120) Tento svůj přístup Quine aplikuje nejenom na poznání vnějšího světa, ale taktéž na jazyk.

Quine odmítá první filozofii, tzv. karteziánský dualismus. Poukazuje na to, že bychom měli opustit cíle první filozofie a soustředit se

na přírodní vědu, protože od karteziánského dualismu se nacházíme už jen kousek od pojmového relativismu (Quine 2012). Mým hlavním cílem je ukázat, že svět je poznatelný pro všechny stejným způsobem, a proto je třeba naturalizovat metodologii antropologického výzkumu. Tímto nechceme tvrdit, že by neexistovaly žádné odlišnosti ve vnímání vnějšího světa, ale taková míra, aby pojmové nebo morální systémy byly zcela nesouměřitelné, není možná (Davidson 2004). Relativismus nás vede k tomu, že by cizí systémy nemusely být poznatelné vůbec. Taková skepse není na místě. Z vlastních zkušeností víme, že pokud jsme bytosti stejného druhu, které jsou empatické, a vyvineme určité úsilí, jsme schopni tyto odlišnosti pochopit a vysvětlit.

„Podle Quinovy naturalizované epistemologie bychom od filozofie poznání neměli žádat víc než jen prostý popis toho, jak na základě evidence, která nám je dostupná, dokážeme vytvořit nějakou uspokojivou teorii o podobě a fungování světa. A tento popis se musí opírat o tu nejlepší teorii, kterou máme k dispozici: o současnou vědu.“ (Davidson 2004: 58).

Quine je přesvědčený, že pouze díky přírodní vědě jsme schopni získat informace o vnějším světě (Quine 1994: 116). Zkoumání reality by tedy mělo probíhat na základě pozorování a hypoteticko-deduktivní metody. Domnívá se, že vědci nejsou jediní, kdo se o tuto metodu opírají při zkoumání přírodních zákonů, ale domnívá se, že stejnou metodou, tj. hypoteticko-deduktivní, pracuje každý člověk v běžném každodenním životě. Důležitou roli v našem poznání hraje tzv. pozorovací věta. Touto pozorovací větou se rozumí výrok pronesený v situaci, ve které můžeme ověřit, zda se jedná o výrok pravdivý, či nepravdivý. Jinými slovy, zjišťujeme význam na základě sociálního konsenzu založeného na souhlasu, či nesouhlasu přítomné osoby. Díky pozorovací větě můžeme intersubjektivně sdílet empirický obsah, ale stejně tak můžeme intersubjektivně sdílet teoretické věty, které na empirický obsah redukovat nemůžeme. K pozorovací větě se můžeme dostat dvěma způsoby – jednak intersubjektivně a jednak přímou stimulací.

Za ústřední pojem naturalizované epistemologie považuje empirismus (Quine 1994: 29). Empirismus je součástí vědy, která je sama o sobě zpochybnitelná a revidovatelná. Základním východiskem je, jak již bylo řečeno, existence jednoho světa, který je poznatelný za pomoci nástrojů vědy (vědeckých metod). Významy se totiž nenacházejí v hlavách subjektů, ale jsou odvozeny od objektů a situací, v jejichž přítomnosti jsme se daný výraz naučili. Davidson, který usiluje o formulování

teorie významu v článku z roku 1998 „Mýtus subjektivního“, tvrdí, že obsahy myslí závisejí především na kauzálních vztazích mezi externím světem a nositeli propozicních postojů. (Davidson 2004: 63)

NATURALISMUS A VERBÁLNÍ PROJEV

Řekli jsme, že Quine odmítá karteziánskou epistemologii, tvrdí však, že naturalismus ne-odmítá epistemologii, pouze ji ztotožňuje s empirickou psychologií (Herman, Lepore 2014: 117). Teorii o světě podle něj získáváme prostřednictvím pozorovacích vět. Již jsme uvedli, co se rozumí pozorovací větou. Pozorovací věta nám slouží k intersubjektivnímu ověřování informací mezi mluvčími určitého společenství. Ve chvíli, kdy dojde ke smyslovému podráždění našich receptorů určitou entitou. Věta pronesená v přítomnosti nějaké entity, která v danou chvíli působí na naše smysly a následné dožadování se souhlasu, či nesouhlasu mluvčího daného jazykového společenství. Jedná se tedy o přímou behaviorální evidenci, která je nám zprostředkována skrze podráždění smyslových receptorů. Tato věta slouží jako evidence pro teorii (Quine 2013: 37).

„Objektivita našeho poznání vnějšího světa zůstává zakotvena v našem kontaktu s vnějším světem, tedy v našich neurálních vstupech a v pozorovacích větách, které jim odpovídají.“ (Quine 1994: 44).

Pokud mluvíme o teorii jazykového významu, je podle Quina jedinou možnou volbou empirismus, tzn. opřít se o promluvu a pozorovatelné stimuly (Quine 2002: 38). Základ veškerého učení a tvoření zvyků je podle něj založen na perceptuální podobnosti. Pokud dochází k perceptuálně podobným stimulacím, můžeme očekávat, že důsledky budou velmi podobné jako v minulosti či v budoucnosti. Toto Quine nazývá primitivní indukce. (Quine 2002: 48) Vše se zakládá na zkušenosti. Díky zkušenosti dochází ke kauzální interakci mezi vnějším světem a člověkem (Quine 2002: 3). Quine se opírá o Darwinovu evoluční teorii a tvrdí, že naše znalosti o evoluční teorii vyžadují indukci, protože tato primitivní indukce nám poskytuje evoluční výhodu v otázce přežití. Člověk jako jediný druh dokázal během tisíciletí vybudovat bohaté kulturní společenství, díky němuž se mu podařilo přetransformovat životní prostředí a vymýtit nemoci, které masově ohrožovaly lidstvo. Výsledkem je stále stoupající počet lidské populace. Jádrem této kulturní evoluce je jazyk (Dennett 2017).

„To proto nás přirozený výběr vybavil standardy perceptuální podobnosti, které se velice dobře shodují s trendy přírody, a tak dovolují našim očekáváním mít více než jenom náhodný

úspěch. To proto nám i jiným živočichům tak dobře slouží. Ať už je budoucnost jakákoli, my, doufejme, přetrváme.“ (Quine 2002: 42).

Perceptuální podobnost je jednak částečně vrozená a jednak formovaná onou zkušeností. Přitom je tedy třeba vzít v úvahu, že standardy perceptuální podobnosti jsou u všech jedinců velmi podobné. Vrozené dispozice člověka nazývá Quine fyzikálními vlastnostmi (Quine 2002: 44). Touto vrozenou dispozicí je jazyk, díky němuž získáváme teorii o světě na základě pozorovacích vět. Bylo řečeno, že jazyk je dispozicí člověka, která vede k intersubjektivitě a porozumění. K osvojování jazyka dochází prostřednictvím pozorovacích vět, které slouží jako hypotézy pro teorii o vnějším světě. Ne-ochází pouze k osvojování jednotlivých výrazů, ale i celých slovních spojení. Ve chvíli, kdy začneme používat logické spojky, jako jsou „a“ nebo „ne“, dochází k induktivnímu vyvozování závěrů, které pomáhají formovat první vědecké hypotézy, jež jsme na základě observace schopni empiricky testovat. Tyto první teorie o světě Quine nazývá pozorovací kategorikály (Quine 2002: 49). Uvedme si příklady: „Když zapadne slunce, je tma“ nebo „Když je podzim, padá listí“. Díky zkušenostem, které v průběhu učení získáváme, tak utváříme teorii o vnějším světě. Při jeho zkoumání hrají slova nepostradatelnou roli.

Je evidentní, že Quinova teorie má značný význam pro antropologický terénní výzkum. Antropologova práce v terénu spočívá v získávání dat prostřednictvím rozhovorů a vedení si podrobných záznamů o všech aspektech života zkoumané skupiny. Pro takovou práci je klíčové osvojení jazyka kmene či etnika, které chce antropolog zkoumat. Zaměřme se nyní na oblast, která je pro práci etnologa nezbytná, a tou je učení se jazykovým projevům. Sám Quine pracuje s myšlenkovým experimentem jazykovědce, který si osvojuje jazyk zcela neznámého etnika. V Quinově teorii si jazykovědec osvojuje významy, stejně jako se malé dítě významům učí. Význam slov je vždy empirický, pokud se nejedná o slova, k nimž nelze přiřadit existující entitu např. nadpřirozené entity. Při učení se pravd o světě používáme podle Quina tzv. pozorovací kategorikály, což jsou základní teorie o světě, které ověřujeme právě na základě hypoteticko-deduktivní metody.

„Alfou a omegou podniku, kterým je věda, je pravdivá věta, pozorovací a teoretická.“ (Quine 2002: 36)

Pozorovací věty mapují situaci, co se děje ve vnějším světě učení se významu probíhá ve třech fázích, tj. ostenze, verifikace, opakování.

Psychologie je to, o co se antropolog v terénu opírá, a metodou této jeho psychologie

je vcitování se, tj. představuje si sebe v situaci domorodce, jak nejlépe dovede (Davidson 2004: 61).

VĚDECKÉ POJETÍ

V sedmdesátých letech se začínají formovat přístupy, které odmítají jednotnou epistemologii, ale zastávají názor, že existuje více přístupů, jimiž je možno zkoumat realitu. S tímto tvrzením úzce souvisí i ontologický relativismus, který tvrdí, že existují i jiné reality, jež jsou zásadním způsobem odlišné od té naší, v některých případech až nesouměřitelné. Jedná se o postmoderní přístupy a je zcela evidentní, že tyto teorie poznamenávají vědecký status antropologie. Kuznar poukazuje na to, že dochází k tzv. postmoderní krizi, která rozděljuje antropologické myšlení na dva tábory (Kuznar 2008: 5). Na jedné straně stojí obhájci těchto postmoderních přístupů, jedná se zejména o autory knihy *Writing Cultures* (Clifford, Marcus 1986) (Clifford, Rosaldo, Tyler), a filozofové zastávající stejné přístupy jako Derrida, Bourdieu, Lyotard. Na druhé straně potom stojí obhájci vědeckého přístupu Roy D'Andrade, Marvin Harris, Russ Bernard (Kuznar 2008: 5).

Podíváme se na definici vědy podle Lawrence Kuznara. Podle Kuznarovy definice vědy by měla antropologie vycházet se zmíněného naturalistického pohledu. Neužívá terminologii, kde by zmiňoval výše uvedený naturalismus, spíše mluví o navrácení se k původním vědeckým metodám, ze kterých antropologie jako věda vycházela. Stejně je pro něj předpoklad existence jednoho externího světa, ve kterém se nacházejí objekty, které jsou poznatelné prostřednictvím metody přírodní vědy. V čem tato metoda spočívá? Kuznar jednoduše hovoří o tom, že výzkumu musí vždy předcházet teorie, která je logicky konzistentní, alespoň některé teoretické koncepty musejí být měřitelné a teorie musí obsahovat alespoň jednu testovatelnou hypotézu. (Kuznar 2008: 6) Základem je empirické ověřování hypotéz na základě vytvořené teorie; a abychom mohli něco empiricky testovat, musí se to vztahovat k reálnému světu. Například nadpřirozené jevy podle něj nemůžeme zkoumat empiricky, jelikož se nevztahují k reálnému světu. Neznamená to však, že bychom je nemohli zkoumat vůbec, protože i nadpřirozené jevy, ačkoli nemají fyzickou existenci, zrodily se v interakci s lidskými bytostmi, což jsou skutečné entity mající fyzickou existenci (Kuznar 2008: 173). Definice vědy podle Kuznara spočívá v jednoduchých bodech, které jsou typické pro vědu přírodní. Věda je empirická, systematická, explicitní, logická, teoretická, vysvětlovací, prediktivní,

sebekritická a založená na testování. Experimenty musejí být replikovatelné a data musejí být veřejně přístupná (Kuznar 2008: 7–9). Dalším velmi důležitým a klíčovým bodem, jak přistupovat ke zkoumání lidského jednání, je zaměřit se na kauzalitu. Podle Davidsona má lidská psychika kauzální charakter. Lidské jednání je vždy vztaženo k nějakým externím předmětům, které se nacházejí ve vnějším světě. To nám umožňuje zkoumat lidské jednání ze dvou hledisek (ve vztahu k vnějšmu světu a ve vztahu k ostatním jedincům). Aplikujeme-li kauzální charakter lidského jednání na příklad s dodržováním pravidel, vypadá tak, že pokud udělám A ve vztahu k věci V, stane se B, tzn. pokud poruším pravidlo, budu potrestán. Na kauzalitu v souvislosti s lidským jednáním se podíváme v následující kapitole.

KAUZALITA A LIDSKÉ JEDNÁNÍ

Bylo řečeno, že naturalistický přístup usiluje o vysvětlení kauzálních zákonitostí. Odhalení kauzality vyžaduje pravidelnosti. Tyto pravidelnosti lze odhalit díky vědeckému přístupu založenému na pozorování a následná generalizace nám pomáhá lépe uchopit a porozumět lidskému jednání. Při studiu člověka či celé společnosti nám však nestačí soustředit se pouze na kauzální zákonitosti, které odhalují pravidla lidského chování – je třeba soustředit se i na psychologii při odhalování toho, co si lidé myslí. K jednání jsme motivováni prostřednictvím intence. Intence jsou řízeny prostřednictvím přesvědčení, tužeb a přání, které jsou uloženy v naší mysli (Boghossian 2006: 11). Tyto intence vedou k vytváření norem a formování veřejného významu. Co se rozumí veřejným významem? Normy a významy vždy reflektují interpersonální perspektivu. Jinými slovy komunikujeme prostřednictvím symbolů, což by nebylo možné, pokud by nebyly veřejné. Podle Faye je takové intencionální jednání chápáno jako součást přírody, stejně tak jako planety či hvězdy. Pokud se sociální vědy soustředí na výzkum jazyka, významu a porozumění, mělo by na ně být nahlíženo jako na empirické fenomény (Faye 2012: 44). Například Davidson se domnívá, že poznání myslí ostatních je úzce spjato s poznáním naší vlastní mysli a okolního světa. Proč tak přemýšlí? V osmdesátých letech vyšel článek s názvem „Autorita první osoby“, kde Davidson vysvětloval, že obsahy naší mysli jsou přístupné nejlépe nám samotným – bez jakékoliv evidence vím, co si myslím, a nikdo jiný nemůže mít lepší přístup k mým mentálním stavům než já sám. „Nemusím mít žádnou evidenci pro to, abych poznal svou vlastní mysl.“ Nicméně v textu z roku 1991 „Tři druhy poznání“ uka-

zuje, že existují tři druhy poznání, které od sebe není možné žádným způsobem oddělit, jedná se o poznání naší vlastní mysli, poznání vnějšího světa a poznání myslí ostatních. Podle „autority první osoby“ máme sice jedině přístup ke svým přesvědčením, ale jejich pravdivost je poznatelná pouze v interakci s další osobou. Nemohli bychom vzájemně interagovat, pokud bychom se nemohli opřít o něco, k čemu máme přístup oba, tj. vnější svět. Jinými slovy nemůžeme poznat, zda jsou propoziční obsahy naší mysli pravdivé bez poznání vnějšího světa a bez intersubjektívni komunikace (Davidson 2004: 234–235). Pokud je cílem získávat objektivní informace o světě, nemáme jinou možnost než sdílet své myšlenky prostřednictvím verbálních projevů s druhou osobou. Toto tvrzení má souvislost s Davidsonovou teorií významu, podle níž významy nejsou v hlavách subjektů, ale v externím světě, tj. v objektech samotných. Obsahy naší mysli nejsou soukromé, ale můžeme se k nim dostat pouze prostřednictvím intersubjektívni komunikace. Naše myšlenky se vztahují k nějakým externím objektům.

„Myšlení je nutně součástí veřejně dostupného a sdíleného světa. To neznamená jen to, že ostatní se často dovídají, co si myslíme, na základě toho, že sledují kauzální vazby, díky nimž získávají naše myšlenky svůj obsah – znamená to, že sama možnost myšlení vyžaduje sdílené normy pravdy a objektivity.“ (Davidson 2004: 71).

Zdrojem objektivní pravdy je mezilidská komunikace. Pokud se však jedná o jazyk, který je od našeho odlišný, rozpoznáváme vnímání světa u druhé osoby na základě podobnosti. To znamená hledání podobných reakcí na podněty v konkrétních situacích. Určité modelové situace můžeme vysvětlit evolučně. Davidson tuto interakci nazývá triangulací – člověk, kterého pozorujeme, reaguje na určité stimuly podobně a také jeho reakce na tyto stimuly jsou podobné. Jakým způsobem to souvisí s kauzalitou? Kauzální charakter lidského jednání podle Davidsona spočívá v záměru – to znamená, že lidské chování je záměrná činnost, ale pouze tehdy, je-li vyvolána propozičními postoji (přesvědčení a přání), a pokud chceme jednání osoby vysvětlit, musíme znát důvody, které ji k takovému jednání vedly (Davidson 2004: 245). Přesvědčení a touhy se odvíjejí od fungování společnosti a jejích nastavených pravidel. Každé společenství má nastavené jisté normy a pravidla, které jsou platné pro všechny členy společenství. Aby se zaručilo dodržování těchto pravidel, má společnost nastaveny sankce, které následují při porušení. Při zkoumání společenství by se

měla odhalit tato pravidla a tím pochopit fungování celé společnosti.

EPISTEMICKÝ RELATIVISMUS

V opozici proti epistemickému naturalismu stojí epistemický relativismus. Teze epistemického relativismu spočívá v tvrzení, že poznání vnějšího světa se odlišuje od komunity ke komunitě. Jinými slovy, podle relativistů neexistují objektivní fakta, podle kterých bychom byli schopni poznávat svět stejným způsobem. Relativismus stojí v opozici ke dvěma formám absolutismu. V prvním případě je jedná o absolutismus ontologický, pro nějž je charakteristická myšlenka jedné objektivní pravdy a sdílené reality. Druhou formou je epistemický absolutismus prosazující existenci jednoho správného epistemického systému napříč kulturami, založeného na racionálním základu (Luper 2004: 272). Radikální verze epistemického relativismu je dokonce založena na myšlence, že lidé fakta neodhalují, nýbrž je konstruují. Řekněme si nyní, co se rozumí pojmem epistemický systém. Peter Boghossian hovoří o epistemickém systému jako o množině normativních výroků, které specifikují, za jakých podmínek jsou přesvědčení pravdivá (odůvodněná) (Boghossian 2006: 74). Pozorovatelná událost nám napomáhá k rozlišování toho, zda se jedná o přesvědčení odůvodnění, či nikoli. Ukažme si příklad pozorovatelné události. V případě existence odlišných epistemických systémů se mohou výklady zásadním způsobem lišit. Neznamená to však, že jedno z přesvědčení by bylo správné a druhé nikoli. V případě epistemického relativismu platí, že tato událost může být interpretována jiným způsobem, jelikož neexistuje jeden jediný správný epistemický systém, podle něhož by bylo možné posuzovat racionalitu přesvědčeného nebo přesvědčení. Myšlenka relativismu byla mnohokrát zpochybněna ve 20. století analytickými filozofy. Když Davidson napsal „O samotné myšlence pojmového schématu“, zpochybnil zde tzv. třetí dogma empirismu, tj. rozdělení na formu a obsah. Mohlo by se zdát, že jeho argumenty zničily myšlenku relativismu. Už ve svém ranějším spise „Čím se mysl zabývá“ (Davidson 2004) částečně zmiňuje, jak neuchopitelná myšlenka relativismu je. Tvrzení spočívá v tom, že pokud máme jednu myšlenku či nějaký výrok, je možno je interpretovat různými způsoby. Vzhledem k tomu, že se každá myšlenka či výrok vždy vztahují k nějakému objektu, musejí být i různé interpretace stažené k určitému objektu. Své tvrzení obhajuje na příkladu dvou různých stupnic užívaných při měření jednotek teploty, tj. Celsiovy a Fahrenheitovy (Davidson 2004: 88).

Mezi zastánce epistemického relativismu patří například R. Rorty, T. Kuhn, David Bloor a B. Barnes. Rorty prosazuje myšlenku různých epistemických systémů, kdy není možné určit, který z nich je správný. Podle Rortyho nemá smysl přístup či teorii považovat za nevědeckou, iracionální nebo nelogickou. Vzhledem k odlišnosti epistemických systémů totiž nemůžeme bezpečně určit, která je oprávněná, pravdivá, stejně tak jako přesvědčení (Boghossian 2006: 30). V případě existence odlišných epistemických systémů se mohou výklady zásadním způsobem lišit. Neznamená to však, že jedno z přesvědčení by bylo správné a druhé nikoli. V případě epistemického relativismu platí, že tato událost může být interpretována jiným způsobem, jelikož neexistuje jeden jediný správný epistemický systém, podle něhož by bylo možné posuzovat racionalitu přesvědčeného nebo přesvědčení.

Pro osvojení kulturních prvků či znalostí obecně slouží kognitivní procesy. Podle přívrženců epistemického relativismu jsou tyto procesy jen těžce zobecnitelné, protože se liší v závislosti na environmentálních podmínkách. Osvojení kultury nemůžeme označit za jednotný proces, takové vysvětlení by bylo až příliš zjednodušující. Procesy poznávání mohou být odlišné i u jednotlivců, kteří jsou součástí jednoho teritoria a vliv prostředí by tak měl být totožný nebo alespoň obdobný u všech zdravých členů společenství. Problém je v tom, že mnohdy není – nebo alespoň podle slov zastánců relativismu. Relativisté tak docházejí k závěru, že kognitivní mechanismy jsou nezávislé procesy. Jako argument užívají tvrzení, že kognitivní procesy se liší v závislosti na věku, inteligenci člověka. Jedná se však o biologické dispozice, které se vztahují k určitému environmentálnímu prostředí (Seidel 2014).

POSTMODERNISMUS V ANTROPOLOGII

Sociálním vědám na rozdíl od věd přírodních chybí jednotná metodologie a neexistuje ani konsenzus mezi otázkami, které si vědci kladou (Rosenberg 2012). Tento rozpor se objevuje napříč různými vědními obory, ale může se objevit i v rámci jedné disciplíny. Jediný společný jmenovatel, ze kterého vycházejí sociální vědy, je filozofie. Na rozdíl od přírodních věd se bez filozofie neobejdou. Zmínili jsme, že typickým modelem v sociálních vědách je tzv. multiparadigmatičnost – několik škol s rozdílným přístupem ke zkoumání, které se liší v odpovědích na otázky týkající se jejich směřování. Jedním z takových přístupů je tzv. interpretativismus.

Postmodernismus vychází ze čtyř hlavních myšlenkových směrů a těmi jsou utilitarismus, strukturalismus, marxismus a hermeneutika. Značný vliv na formování postmodernismu má taktéž feminismus, který spadá časově spíše do období modernismu než postmodernismu. Postmoderní antropologie se začlenila do antropologického výzkumu velmi výrazným způsobem, přestože publikací o postmoderním přístupu v antropologii nevzniklo mnoho. Nejvýznamnější knihou o postmodernismu v antropologii je bezesporu *Writing Culture*, kde je vymezen přístup nového antropologického směřování a vykreslena úloha samotné osoby antropologa.

Není možné hovořit o postmoderní antropologii, aniž bychom objasnili teoretický základ, který dal filozofickému postmodernismu Jean-Francois Lyotard. V první řadě vliv postmodernismu v antropologii sahá ke knize Lyotarda: *The Postmodern Condition: a Report of Knowledge* (Lyotard 1984). Lyotard se ve svých úvahách věnuje tématu modernity, na kterou navazuje, při rozpravě o tzv. metanarativních diskurzích. V díle s názvem *Postmoderní situace* jsou metanarativní příběhy ty, které charakterizují moderní myšlení. Částečně se proti moderně vymezuje, a to zejména kvůli jejímu jednotnému metodologickému pojetí, které dává do kontrastu s postmodernitou, tj. vědou zakládající se na pluralismu. Lyotard se domnívá, že moderna není schopna řešit problémy současné doby právě proto, že nezohledňuje onu mnohost. Jejím cílem by mělo být odpoutat se od jednotnosti (Lyotard 1993).

Postmodernismus ale nestojí pouze v opozici vůči modernismu. Je zároveň i jeho součástí. Dalo by se také říci, že postmodernismus, ačkoli se jedná o abstraktní pojem, je ve své formě jistým radikálním pluralismem. Jedním z příkladů je pojetí postmodernismu v aplikaci na jazyk. V takové situaci se nejedná pouze o metanarativní příběhy jako celek, ale lze je dělit do několika různých promluvových žánrů – výkladu, satiry, diskuze a deníku (Lyotard 1993).

Vzhledem k tomu, že postmoderna vnáší pluralismus do filozofie, není divu, že její myšlení bylo značně inspirativní pro představitele interpretativismu v antropologii. Již bylo několikrát zmíněno, že pro postmoderní antropologii jsou charakteristické znaky jako subjektivismus², relativismus, existence mnoha realit, pluralita a konstrukce významů v sociálním světě. Odmítá pozitivistickou epistemologii a metodologii. Lyotard považuje za přehnané ztotožňovat poznání s narativem. Historie je vědou narativní, protože celá její podstata je založena na deskriptivním popisu, nárokuje si být vědou, přičemž klasická věda být narativní nechce. Lyotardovo vyjádření k vědě jakožto projektu, který je součástí přírody, spočívá v odmítnutí člověka jako vládce nad přírodou, právě proto, že jeho konstitutivní složky jsou součástí přírody (Lyotard 1984).

„Subjekt je imanentní objektu, který studuje a přetváří.“ (Lyotard 1993).

Hlavní spor, o který jde mezi vědou a narativem, spočívá v pluralitě diskurzů. Zatímco věda se zakládá na jednom vědeckém diskurzu, narativní vědy pracují s několika druhy řečových aktů v rámci jednoho diskurzu.

Postmodernismus se podílí na přijímání rozdílností a k učení akceptace nesouměřitelnosti. Lyotard ukazuje, že narativ je forma vědění, která poskytuje určité druhy vědění a poznání. Nelze ji však redukovat na vědu samotou. Aby člověk pochopil, jak funguje jiná společnost než jeho vlastní, potřebuje vycházet z těchto narativů, učit se jim a osvojovat si je (Lyotard 1993).

„Jako dítě nebo jako imigrant vstupuje člověk do určité kultury tím, že si osvojí jistá vlastní jména. Je třeba naučit se jména, kterými jsou označováni blízcí lidé, hrdinové v širokém slova smyslu, místa a data, a spolu s Kripkem

2 Všechna přesvědčení, která o světě mám, jsou pouze moje vlastní, srov. (Ryle 1971).

„dodám také jednotky míry, prostoru, času, směnné hodnoty.“ (Lyotard 1984).

Jedná se o jména, která podle Lyotarda nemají žádný význam: „... jména se totiž člověk neučí samotná, nýbrž zasazená do různých příběhů“ (Lyotard 1993). Jména zasazená do různých kontextů mohou být odlišná, v krajním případě až nesouměřitelná, proto není klíčové tolik jméno jako příběh sám o sobě. Vlastní jména tak získávají význam, pouze pokud se vztahují k určitému kontextu. Sám Lyotard si vypůjčuje příběh z etnografie, kde ukazuje, jak se ve společnosti, kterou sám označuje za primitivní, šíří mýty a vyprávějí příběhy. Každý příběh má potom odkazovat k určité osobě. Ne pouze k osobě, která příběh vypráví, ale taktéž k jejímu posluchači (Lyotard 1993).

Mimo Lyotarda se myšlenky postmoderních antropologů často odkazují k Derridovi a jeho teorii dekonstrukce. Dekonstrukce je jednou z metod kritické diskurzivní analýzy. Dekonstrukce má za úkol nahlížet na věci jiným způsobem, to znamená, že dostupnou evidenci považuje za pouhou formu myšlení. Evidenci redukuje na samotné myšlení, což znamená, že neexistuje univerzální veřejný význam. Ve vztahu k textu by mělo být cílem dekonstrukce odhalovat skryté významy, odhalovat možnosti interpretace (Derrida 1993).

V návaznosti na tyto autory došlo k novému směřování antropologické disciplíny. Původní prací antropologa jakožto vědce byla deskripce a interpretace výsledků zkoumání, které vyhodnocoval po sběru dat při terénním výzkumu. Vycházel z empirických dat, která mohl v rámci terénního výzkumu snadno revidovat. Postmoderní antropologie svůj zájem směřuje na textovou analýzu. Mimo odklonění se od původního předmětu zkoumání postmodernismus kriticky napadá práci antropologa. Zpochybňuje důvěryhodnost předložených dat a upozorňuje na nadřazený postoj výzkumníka (Linstead 1993). Postmodernisté nabývali domněnky, že antropolog při terénním výzkumu vystupuje z pozice síly a nadřazenosti k ostatním kulturám. Záměrně si za cíl svého zkoumání volí společnosti, které nejsou západní, jeho slovy považovány za vyspělé (Geertz 1984: 152). Výzkumník je podle postmodernismu představitel kulturní elity. Navíc vzhledem k tomu, že realita je pouhým konstruktem, antropolog ji nemůže nikdy věrně zachytit.

Postmoderní přístupy ve filozofii v sedmdesátých letech začaly prostupovat i na pole antropologického bádání a tím ovlivnily směřování sociokulturní antropologie. Antropologie prosazovala od svého počátku relativistický přístup, který zastává myšlenku existence

různých lidí, jež jsou součástí různých, vzájemně nekompatibilních epistemických systémů, pojmových schémat, nebo v radikálnější podobě, že lidé, kteří žijí na jiných místech či hovoří jiným jazykem, jsou součástí odlišných světů, které mohou být vzájemně nesouměřitelné. Relativismus má v antropologii sloužit jako nástroj, jenž pomáhá pochopit a lépe interpretovat myšlenky druhých. S relativismem úzce souvisí sociální konstruktivismus, v němž je popírána existence reálného světa a hlavní je myšlenka, že svět je konstruován především jazykem – významy tedy nejsou v objektech samotných, ale v subjektech. Relativisté hovoří o nesouměřitelnosti mezi jednotlivými konceptuálními rámci (Kuznar 2009).

Postmodernismus se zkrátka vzdaluje se od tradičních observačních metod a zaměřuje se hlavně na porozumění v interakci. Dále je zpochybňována autorita antropologa tvrzením, že není možné zachytit realitu takovou, jaká skutečně je (Nugent 2012). Antropologický text je ovlivněn politickými boji a mocenskými silami, které se objevují na pozadí v interpretacích. Podle Clifforda je etnografie pouhý proces psaní nebo spíše textualizace. Každý popis nebo interpretace je dílo samotného autora, terý etnografický spis „vytváří“. Etnograf v terénu získá informace, které má přenést do psané podoby. Clifford se však domnívá, že přenos tohoto ústního diskurzu je vždy ovlivněn jak autorem samotným, tak politickým kontextem a historickým obdobím, ve kterém je text sepsán. Etnografické dílo je podle jeho slov alegorické a diskutabilní. Text je alegorický a jedná se o uměle vytvořenou fikci (Clifford 2008). Tato fikce nemůže být důvěryhodná a není ani aktuální, protože vždy nutně odkazuje k nyní již historické události. Cliffordovými slovy, dochází k přesunu z tzv. orální transformace do deskriptivního psaní. Data se tak přesouvají z textu do textu, z inskripce se stává transkripce, dialog se tak stává neutentickým a data jsou pouze vložena do textu. Z antropologického, tedy původně vědeckého textu tak postmodernisté udělali osobní deník, konkrétního výzkumníka, jinými slovy, je antropologický spis kombinací osobního narativu s neosobním popisem (Clifford 2008: 28).

Vzhledem k tomu, že je text alegorický, alegorie převažuje nad interpretací, obsah takového textu může být pozměňován na základě způsobu, jakým je text sepsán nebo k proměně dochází při čtení textu. Každý takový příběh tedy generuje další a další takové příběhy v myslí jeho čtenářů. Shluk poznatků, které má antropolog k dispozici, jsou totiž z hlediska interpretativismu pouze obrazy, které není možné uchopit smysly, jedná se pouze o nějaké

představy myslí. Jinými slovy, jde o literární vynález nebo ideologickou projekci.

„Etnologický narativ se vždy odkazuje pouze k abstraktní rovině podobnosti.“ (Clifford Marcus 2008: 100–101).

A jelikož jde subjektivismus ruku v ruce s postmodernismem, antropologie tak není nic jiného než jen vynález člověka, který se z nějakého důvodu nazývá antropologem, ale přitom pouze vytváří literární dílo na základě svých subjektivních pocitů, které nezachycují vůbec nic, co by stavělo na reálném základě.

Všechna tato tvrzení odmítají tradiční vědecké postupy. Mezi představitelé postmoderního proudu v antropologii patří J. Clifford, G. Watson, S. A. Tyler, G. E. Marcus. M. J. Fischer či T. Asad. Tyto postmoderní tendence v antropologii Bob Scholte nazývá sémiotickou revolucí. Důsledkem této revoluce je přechod od empirické observační metodologie ke komunikační a dialogové epistemologii, tzn. že význam je konstituován v komunikaci dvou subjektů. Antropologie je spíše než jako věda chápána jako umění, které má literární kvality. O práci antropologa hovoří jako o fikci, rétorice či narativu. Antropologický text je chápán jako konstrukt. Cílem antropologa je podle Clifforda vytváření antropologických textů.

„Literární text je alegorický, metaforický a založený spíše na invenci autora nežli na pozorovatelných faktech. Text poskytuje prostor pro emoce, spekulaci a subjektivního ducha autora.“ (Clifford 2008: 5).

Podívejme se na důvody, na základě kterých je zpochybňována vědecká povaha postmoderních přístupů. Postmodernismus odmítá sloučovat metodologii přírodních a sociálních věd. Hlavní argument spočívá ve vnímání člověka jako subjektu, jehož mysl je natolik komplikovaná, že není možno redukovat výzkum v sociálních vědách na postupy, jež užívají vědy přírodní. Empirický základ nemůže odhalit objektivitu lidského jednání, protože lidská zkušenost je vždy subjektivní. To znamená, že víra ani názory nemohou být redukovány na znalosti, jež by bylo možné vědecky popsat. Zkušenost jednoho člověka nemůže být objektivizovaná do takové míry, aby ji ostatní jedinci byli schopni porozumět. Základ staví na filozofické ideologii, nikoli však praxi.

„Věda je pouze socializovaná mocenská struktura, kde ti, jež jsou u moci, určují normy pro to, co je považováno za rozumné myslet.“ (Faye 2004)

Věda naopak odmítá být narativní, neopírá se o relativismus, ale o objektivní data. Dalo by se říci, že postmodernismus se sám staví do pozice „nevědecké“ disciplíny, vzhledem k tomu, že všechny přísné vědecké metody odmítá.

S tímto souvisí i pojem pravdy, která je v očích postmodernistů značně relativizována. Například podle Paula Rabinowa se pojem pravdy odráží od určité historické události. Pravda je založena na subjektivním posouzení. Neodráží pouze historický kontext, ale také je relativizována v závislosti na kultuře (Clifford 2008: 238).

Dalším znakem, který zbavuje antropologii vědeckého statutu, je typický specifický žargon, který užívá výrazy jako „diskutabilní“, „habitus“, „transgenderový“, „nesouměřitelný“ atd. (Kuznar 2009). Už jen tyto výrazy samy o sobě hovoří proti vědeckosti. Jádrem relativismu spočívá v separaci člověka od přírody a myšlení od reality. To, co leží v jádru celého postmodernismu, je separace humanity od přírody a myšlení od reality. Vědecké texty konstituují realitu, reprezentaci autoritativního já těchto autorů (Oldani 1998).

NATURALIZOVANÁ ANTROPOLOGIE

Na začátku jsme definovali, co je typické pro naturalismus ve filozofii, nyní si shrneme fakta o současném stavu antropologie a ukážeme, jakým směrem by se měla ubírat v naturalizovaném pojetí.

Rosenberg poznamenává, že pokud sociální věda nedochází k žádným pokrokovým výsledkům, možná její metoda není dostatečně vědecká. Je tedy potřeba, aby si osvojila metody, jež budou odkrývat zákonitosti, které nám pomohou lépe predikovat lidské jednání. Do jaké míry je však možné lidské jednání predikovat? Podle Daniela Dennetta mají všichni lidé schopnost interpretovat, a do jisté míry předpovídat jednání sociálních aktérů ve svém okolí. Tyto schopnosti se odvíjejí od znalostí pravidel, které odhalujeme díky kauzálnímu vysvětlení pravidelností. Dále potom touze porozumět a schopnosti predikovat na základě předchozí znalosti či zkušenosti (Dennett 2013: 74).

Oponenti scientifického přístupu tvrdí, že není možné vysvětlit kauzálně lidské jednání, a to hned z několika důvodů. Hlavní argument spočívá v tvrzení, že vše, co se týče člověka, závisí na jeho svobodné vůli. Jestliže potom máme svobodnou vůli, není možné, aby naše jednání podléhalo nějakým zákonům nebo pravidelnostem. Tento přístup je však poněkud problematický a těžko obhájitelný. Jednak proto, že problém svobodné vůle je dlouho rozebíraným kontroverzním tématem a myslitelé, kteří se tímto problémem zabývají, doposud nepřinesli žádné uspokojivé vysvětlení otázky svobody vůle, a jednak proto, že tento názor vede ke skepsi, tj. pokud opravdu lidské jednání nepodléhá žádným zákonitostem, pak

je nelze vědecky vysvětlit, a tak nemůžeme mít žádnou vědeckou teorii lidského jednání (Rosenberg 2012: 117–118). Jenže přijetím této teorie se připravujeme o možnost predikovat lidské jednání nebo jej vůbec správně uchopit.

Cíl antropologického bádání bychom měli soustředit na následující základní prvky týkající se metodologie, tj. vytvořit modely jednání, které můžeme empiricky generalizovat a z toho formulovat zákony. Tohle je způsob, jakým pracuje přírodní věda. Nyní se podíváme na to, proč je důležité zaměřovat se na pravidelnosti a z těch vytvářet empirické generalizace. Postupy užívané ve vědě, postupují vždy podle stanovených pravidel, tj. vysvětlení, předpoklad a testování hypotéz. Na základě testování těchto hypotéz jsme schopni dedukovat předpoklady, které se ověřují prostřednictvím experimentu (srov. Popper 2000: 107).

Vraťme se zpět k jazyku. Na začátku jsme si uvedli příklad antropologa v terénu, který se učí neznámému jazyku zkoumané skupiny. Bylo řečeno, že významy si osvojuje tzv. hypoteticko-deduktivní metodou, tj. stejnou metodou, jakou užívá přírodní věda. Správnost zkoumaného výrazu odhalíme prostřednictvím ostentativního ověřování korespondence výrazu s entitou. Jinými slovy, když se snažím rozšifrovat výraz, hledám zákonitosti a pravidelnosti, které mi pomohou odhalit významy výrazů. Rosenberg ukazuje, že odhalování zákonitostí v lidském chování je poněkud komplikovanější, protože lidské jednání nemá žádná psaná pravidla, ta jsou spíše implicitního charakteru (Rosenberg 2012: 119). Rosenberg ukazuje příklad takovýchto implicitních pravidel na příkladu, kdy užíváme gesta k vyjádření souhlasu (pokývání hlavou) a nesouhlasu (přetřesení hlavou do strany). Naučit se rozpoznávat tato gesta je základní předpoklad k tomu naučit se jazyk. A to nás posouvá ještě dál. Při zkoumání určité společnosti potřebujeme pochopit pravidla a normy, které udávají významy pro jejich společnost. Znalost těchto nepsaných pravidel je nutnou podmínkou úspěšné lidské komunikace (Rosenberg 2012: 121). Jazyk je základním prostředkem, který řídí naše jednání – všechny normy a zákony jsou formované v jazyce a udávají chod celé společnosti. Pravidla vysvětlují lidské jednání. Chování tedy vysvětlujeme za pomoci jednak pravidel, která se v lidském chování nacházejí, a jednak pomocí kauzálních vztahů. Pokud se lidské jednání řídí určitými pravidly, znamená to, že pokud není jedincem pravidlo dodrženo, následuje trest. Z tohoto vyplývá generalizace. „Pravidlo R je vždy dodržováno, nebo je jeho narušitel potrestán.“ (Rosenberg 2012: 122).

Jakým způsobem antropolog rozumí lidskému jednání? Jak již bylo řečeno, antropolog se snaží jej pochopit prostřednictvím jejich jazyka, tj. učí se pravidlům zkoumaného jazyka. Rosenberg zmiňuje, jak důležitou roli hraje při zkoumání lidského jednání princip vstřícnosti. Tvrdí, že pokud dojde k sestavení překladové příručky, na jejímž základě zjišťujeme, že výrok, který nám domorodec říká, je nepravdivý, tak chyba musí být na naší straně, tj. v překladu. Mohlo by to samozřejmě znamenat, že člověk je zcela iracionální, ale princip vstřícnosti nás zavazuje k tomu, abychom interpretovali domorodce jako racionálního. Z toho vyplývá, že námi sestavená překladová příručka je chybná a je třeba ji revidovat. Osvojení jazyka je tedy úplně prvním předpokladem k pochopení ostatních pravidel, jež činí jejich chování smysluplnější a pochopitelnější (Rosenberg 2012: 126). Jedná se o základní klíčovou metodu antropologického výzkumu. Při naučení se jazyku a pochopení pravidel, které zkoumaná společnost má, se nacházíme už jen kruček od porozumění náboženským rituálům nebo hierarchii ve společnosti. Pro naturalizovanou antropologii bychom měli přijmout několik podmínek:

- 1) Kauzalita – kauzální znalosti vyžadují pravidelnosti, díky znalosti těchto pravidel tedy dochází ke generalizaci, což je shodný způsob, kterým pracuje i přírodní věda.
- 2) Generalizace – generalizujeme na základě pozorování, sběru dat či experimentu. Tato generalizace následně podléhá testování a ověřování.
- 3) Realita je nezávislá na mysli jedince – základním předpokladem pro vědu je existence externí poznatelné reality; bez tohoto předpokladu není možné provádět vědecký výzkum.
- 4) Normativita – normy jsou jedním z nástrojů, které slouží pro pochopení kultury a lidského jednání, je to jeden z možných korektivů nepravdivých přesvědčení. Normy ve společnosti významným způsobem ovlivňují myšlení a jednání sociálních aktérů, formují jejich přesvědčení a usměrňují jednání v určitých společenských mezích.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo představit tezi naturalismu, který se stal populární ve filozofii vědy ve druhé polovině dvacátého století, poté co s pojmem „naturalismus“ začal poprvé pracovat V. W. O. Quine. Naturalistický přístup usiluje o hledání a popisování kauzálních zákonitostí, generalizování empiricky získaných poznatků a falzifikaci teorie, která předchází vědeckému výzkumu. Základním přístupem ke zkoumání světa je ontologický naturalismus, tj. exi-

stence pouze jedné objektivní reality, která je nezávislá na myslí jedince, a s tím související metodologický naturalismus, tj. poznatky o vnějším světě získávané za pomoci metodologie přírodní vědy.

Úkolem antropologa by tedy mělo být hledat zákonitosti v lidském chování, zaměřit se na zkoumání normativní stránky daného společenství a tyto poznatky generalizovat, aby mohly být testovatelné a revidovatelné.

Ukázali jsme si, že postmoderní přístupy, které se rozmáhají na poli kulturní antropologie, zastávají názory zpochybňující vědeckou povahu antropologie. Antropologie už není výzkumem v terénu, ale předmětem jejího zájmu se stává text. Uchyluje se k pseudovědeckým metodám výzkumu a je nasnadě ji přestat nazývat empirickou vědou, ale hovořit o ní spíše jako o literární teorii.

To, co nám však pomáhá utvářet pohled na svět, je smyslová evidence. Tuto smyslovou zkušenost uspořádáváme a vytváříme teorie (věty), které můžeme zase evidencí potvrzovat. Pokud tedy máme všichni stejnou smyslovou zkušenost, je neporozumění nemožné. Může se jednat o částečné neporozumění,

nikoli však neporozumění absolutní. Výrazy jako „nepřevoditelný“ či „nesouměřitelný“ nejsou na místě, protože kdyby byly, mohli bychom vůbec provádět antropologický výzkum? Každý člověk má síť přesvědčení, přičemž tato přesvědčení nám pomáhá formovat evidence. Smyslové receptory jsou u všech jedinců stejné, tudíž máme všichni stejné predispozice pro možnost poznání. Správnost našich přesvědčení ověřujeme opět evidencí nebo v intersubjektivní komunikaci. O pravdivosti pozorovacích vět rozhodují všichni členové určitého jazykového společenství. Při terénním výzkumu je nezbytné, abychom jako antropologové uplatnili behavioristický přístup, jenž je, jak poznamenává Quine, při studiu významů nezbytný.

„V psychologii může člověk behavioristou být, či nebyť, ale v lingvistice nemá na vybranou.“ (Quine 1994: 46)

Porozumění je tedy vždy možné, protože poznáváme stejným způsobem. Je však třeba si uvědomit, že existence objektů není podmíněna subjektem. Davidson ještě dodává, že jazyk a myšlení ze své podstaty vyžadují, aby je bylo možné interpretovat.

„Myšlení je nutně součástí veřejně dostupného a sdíleného světa – možnost myšlení vyžaduje sama o sobě sdílené normy, pravdy a objektivitu.“ (Davidson 2004: 52)

Základním předpokladem, jak vůbec může člověk myslet a předávat své myšlenky a jiné informace dál, je jazyk. Jelikož všechny lidské bytosti mají propoziční postoje, které jim umožňují myslet, a ovládají jazyk, jenž je nutnou podmínkou pro porozumění ostatním, je tak možné získat co nejpřesnější informace o vnějším světě a myslích druhých lidí. Samozřejmě že nemáme absolutní jistotu, že je naše, ale v současné době nemáme nic jiného, co by nám poskytlo lepší možnost porozumění, než je metoda, již uplatňují přírodní vědy.

Domnívám se, že metody jako sociální konstruktivismus nebo radikální relativismus do antropologického výzkumu nepřinášejí žádná relevantní data, která by bylo možné ověřovat. Přeci jenom tvrzení, že pojmová schémata nebo realita jsou natolik odlišné, že je nemůžeme žádným způsobem porovnávat, nám ukazuje, že vlastně jakýkoliv výzkum se stává být nemožným. Jak můžeme zkoumat něco, co je nesouměřitelné?

LITERATURA A ZDROJE

- Boghossian, P. 2006. *Fear of Knowledge: Against Relativism and Constructivism*. Oxford University Press.
- Bernecker, S. (Ed.). *Routledge Companion to Epistemology*. Routledge 2011.
- Berger, P. L., Luckmann, T. 1999. *Sociální Konstrukce Reality: Pojednání O Sociologii Vědění*. CDK.
- Davidson, D. 1998. O samotné myšlence pojmového schématu. in *Obrat k jazyku: druhé kolo*. Trans. Jaroslav Peregrin Praha: Filosofie.
- Clifford, J. Marcus, G. 1986. *Writing Culture*. University of California Press.
- Craig, W. L., Moreland, J. M. ed. *Naturalism: A Critical Analysis*. Routledge Studies in Twentieth-Century Philosophy. London ; New York: Routledge, 2002.
- Davidson, D. 2004. *Subjektivita, intersubjektivita, objektivita*. Praha: Filosofie.
- Dennett, D. 2013. *Intuition Pumps: and Other Tools for Thinking*. Penguin books.
- Dennett, D. 2017. *From Bacteria to Bach and Back: The Evolution of Mind*.
- Faya, J. 2012. *After postmodernism; a Naturalism Reconstruction of Humanities*. Palgrave Macmillan UK.
- Herman, G., Lepore, E. (eds.) 2014. *A Companion to W. V. O. Quine*. Wiley Blackwell.
- Jaegwon, K. 2011. *Philosophy of Mind*. Westview Press.
- Knowles, J. 2003. *Norms, Naturalism and Epistemology*. London: Palgrave Macmillan UK.
- Kuznar, L. 2008. *Reclaiming a Scientific Anthropology*. AltaMira Press.
- Kuhn, T. 1997. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: OIKOYMENH.
- Laudan, L. *Science and Relativism: Some Key Controversies in the Philosophy of Science. Science and Its Conceptual Foundations*. Chicago: University of Chicago Press, 1990.
- Luper, S. *Epistemic Relativism*. [online]. 2004 [cit. 2016-09-06]. Dostupné z: <http://www.trinity.edu/departments/philosophy/sluper/Epistemic%20Relativism.pdf>
- Lyotard, J-F. *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge. Theory and History of Literature*, v. 10. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1984.
- Lyotard, J-F, Jiří Pechar, Martin Pokorný, a Hana Blažejová. 1993. *O postmodernismu: postmoderno vysvětlované dětem: postmoderní situace*. Praha: Filozofický ústav Akademie věd České republiky.
- Marvan, T. 2009. *Davidsonovy argumenty proti empirismu*. in *Studie k filozofii Donalda Davidsona*. Praha: Filosofie.
- eidel, Markus. *Epistemic Relativism: A Constructive Critique*, 2014.
- Marvan, T. 2006. *Willard Van Orman Quine: Vybrané články k ontologii a epistemologii*. Plzeň: Západočeská univerzita.
- Popper, K. R. 2000. *Bída historicismu*. Praha: Oikoymenh.
- Pinker, S. 2013. *Language, Cognition and Human Nature*. Oxford University Press.
- Nugent, S. 2012. *Critical Anthropology; Foundational Works*. California: Walnut Creek.
- Quine, W. V. O. 1994. *Hledání pravdy*. Hermann & synové.
- Quine, W. V. O. 2002. *Od stimulu k vědě*. Praha: Filosofie.
- Quine, W. V. O. 2006. *Naturalizovaná epistemologie*. in *Vybrané články k ontologii a epistemologii*. Plzeň: Západočeská Univerzita.
- Quine, W. V. O. 2013. *Word and Object*. The MIT Press Massachusetts.
- Ritchie, J. 2008. *Understanding Naturalism*. Acumen publishing.
- Rosenberg, A. 2000. *Darwinism in Philosophy, Social Science and Policy*. Cambridge University Press.
- Rosenberg, A. 1984. *Darwinism Today – and Tomorrow but not Yesterday*. *Proceedings of the Biennial Meeting of the Philosophy of Science Association*. 1 (2): 157–173.
- Rosenberg, A. 2012. *Philosophy of Social Science*. Westview Press.
- Ryle, G. 2009. *Collected Papers, Vol. 2*. Routledge.
- Seidel, M. 2014. *Epistemic Relativism: A Constructive Critique*.